

SO PREROKBE V VARSTVU NARAVE ŠE PLOD ZNANSTVENIH RAZISKAV?

Are the various nature conservationist predictions still the result of scientific research?

Ko je Platonov učenec vprašal svojega velikega učitelja, kakšen praktičen pomen imajo študije in teoremi, ki jih predava, je Platon učenca odpustil iz šole, pred tem pa mu, kajpak prek sužnja, izročil kovanec, da učenec vendarle ne bi mislil, da je bilo njegovo pridobljeno znanje zaman. Podobno se je pred približno 125 leti spraševal T. A. Edison, in sicer, kako bi izkoristil »Edisonov efekt«, ki ga je odkril povsem po naključju ob iskanju možnosti, da bi podaljšal življenje bombažni nitki v vakuumski žarnici. Čeprav je ugotovil, da teče tok le v eni smeri, praktičnega pomena te ugotovitve ni videl in eksperiment je opustil. V naslednjih desetletjih je J. A. Fleming ugotovil, da gre pri tem za enosmerni tok elektronov v vakuumu – in rodil se je usmernik. Njegove ugotovitve je leta 1906 nadgradil L. De Forest in izumil elektronko oziroma tranzistor, brez katerega si radijskega aparata oziroma televizorja do nedavnega niti zamisliti nismo mogli. Edisonov efekt, ki ga je genialni izumitelj, podobno kot vse svoje izume, pridno patentiral in označil za zanimivega, a neuporabnega, se je izkazal za ključno dognanje v dolgi vrsti nadaljnjih izumov. Še več. Kdo bi si danes upal dvomiti o uporabnosti oziroma nenadomestljivosti matematičnih aksiomov in teoremov, čeprav so se v času svojega nastajanja zdravorazumnim ljudem zdeli popolnoma nepotrebni in oddaljeni od vsega, kar jim zbuja interes in daje občutek uporabnosti. Kakorkoli, tragična usoda večine, predvsem današnjih znanstvenih raziskovalcev, je, da so nenehno obremenjeni s potrebo po odkrivanju nečesa, kar ima praktičen pomen, ali pošteno povedano – kar prinaša dobiček. Rezultat: inflacija člankov in objav brez zadevne znanstvene teže.

Sodobniki T. H. Huxleya so v nasprotju z njegovim tolmačenjem znanosti kot organizirane zdrave pameti trdili nasprotno in poudarjali, da mora znanost prodreti za videz zato, da spodnese »očitno« interpretacijo pojava. Po drugi strani pa zdrava pamet recimo pravi, da se nam na primer svet ptic kaže v obliki paketov, ki jim pravimo vrste. Tako opazovalci ptic dobro vedo, da lahko osebkke, ki jih opazujejo na različnih območjih, ločijo na enote, vpete v biološki sistem in opremljene z binarno latinsko nomenklaturjo, ki neposvečenim ustvarja zmedo. Tak paket se občasno lahko odvijuje in celo zlije z drugimi, kar pa je prej izjema kot pravilo: ptiči Škocjanskega zatoka so nedvomno pripadniki vrst, ki jih vsi izkušeni opazovalci prepoznajo enako.

V zadnjih desetletjih se je svet ob slabšanju bivalnih kvalitete in dobrednem izgubljanju življenjskega prostora nenadoma začel zavedati svoje umrljivosti. Pohlepnost lastne vrste nam je dokončno onemogočila opazovati dodoja *Rhaphus cucullatus*, saj je moral biti »golob« puranje velikosti nekaj povsem bizarnega, nagačeni primerki, ki jih napada plesen, pa nikakor ne prepričajo. Mogoče so tako kot dodoji Portugalcem Maorom teknile novozelandske nojem podobne moe *Euryapteryx gravis*. To ljudstvo je otoka poselilo v 14. stoletju in po kolonizaciji v dveh stoletjih v navalu na gigantsko perutnino ptice dobesedno pojedlo, da naslednikom preostane le še »moa bone hunting«, ki je v zabavo paleontologom, zagotovo pa ne ljubiteljem ptic. Naravoslovci, ki

uživajo v pestrosti narave in se učijo od vsakega živega bitja, so pripravljene označiti človeka za največjo naravno katastrofo od recimo zadnjega velikega izumrtja v Kredi pa do danes. Tudi desetletja postopnih »mehkih« sprememb v kulturni krajini vodijo v zmanjševanje številčnosti ptičjih populacij. Ornitologe, ki so spoznali, da je bolj smiselno varovati njihov življenjski prostor kot pa ptice same, svet šele v zadnjih desetletjih jemlje resno. Počasi spoznava, da pomenijo ptice veliko več kot le slegurje, podhujke in kotorne, ki dodatno bogatijo suha travišča, ali pa redke pobrežnike in penice, ki jih ljubitelj ptic odključka na svojem seznamu. Ptice so eden najboljših kazalcev stanja našega okolja. Zaradi izredno hitrega presnavljanja in naglega tempa življenja so vereni odsev sprememb v pokrajini, še preden je to opazno pri drugih bitjih. Zato ornitologi veljajo za neke vrste »prerokovalcev« – med prvimi zaznajo porušeno ravnotežje v naravi. Vendar so te prerokbe plod poglobljenih znanstvenih raziskav, katerih cilj je bil zadostiti prvinski radovednosti.

Rdeča nit težav varstva narave, ki se vlečejo skozi čas, je bodisi pomanjkanje konkretnih znanstvenih podatkov, na podlagi katerih je mogoče podati ustrezne smernice za upravljanje prostora, ali pa po drugi strani kopica tistih, ki so plod usmerjenih, kratkoročnih in konkretnjših, se pravi ciljnih raziskav, in to na račun neusmerjenih, »čisto znanstvenih«. Pri tem so dobljeni rezultati po pravilu sicer visoko uporabni in mogoče tudi kakovostni, a zelo specifični in rabijo le določenemu namenu. V času postopoma izgubljajo svojo vrednost, niso elementarni in zato težko vključljivi v širše okvire, ki ne rešujejo ozko zastavljenega problema. Varstvo narave se tako še vedno srečuje s slabim poznavanjem biologije, gnezditvene gostote posameznih vrst ptic in njihove ekologije, skratka, kvalitetnih podatkov, pridobljenih z raziskavami, ki nekako skušajo odgovoriti na prvinski kaj, zakaj, kako in kdaj. Oziroma: znanost je v svojem bistvu povsem samonikla in neodvisna, ima svoj jezik in svoja pravila, predvsem pa se ji ni treba nenehno spoprijemati z momentom aplikativnosti svojih rezultatov kot posledico iskanja odgovorov na vprašanja, ki si jih zastavlja, kajti današnja bazična znanstvena dognanja lahko pomenijo odgovore in nove probleme za jutri.

BOŠTJAN SURINA